

Balázsné Szűcs Judit: Miből lesz a cserebogár?

Vizuális nevelés 2 – 8 éves korig

„Az egyik gyerek megfogja a kivágott formát, nézegeti. Fehér köralakú lap. A gyerek még sehol se tart a síkba való átfordítással, ő nagy buzgalommal, egész karos lengővonalas firkát űz, amihez nagy felületre van szükség. Nézi hát a köralakú lapot, amire az óvónéni azt mondta, hogy labda, s jó lenne, ha pöttyöket rajzolna rá mindenki. Nézi. Mereszti a szemét, de sehogy sem látja a labdát. Már éppen szólani akar, mikor észreveszi, hogy körülötte mindenki érti a labdaügyet, s Évike, akit amúgyis mindig dícsérnek, már tele is rajzolta gömbölyded pöttyökkel. Nem szól hát, inkább nekilát ő is. Igenám, de a lengővonalas firkával nem lehet szép pöttyöket rajzolni, tehát a gyerek csak krikosz-krakszokat művel, vagy telekeni az egészet pirossal, természetesen azt sem tudja egyenletesen. Művelt óvónéni nem szidja meg, azt mondja, jól van, gyerek, de a szemében nem csillog igazi elismerés, sőt már félre is néz, és a másikén lelkendezik. Aztán a labda nem kerül fel a táblára. Gyerekünk pontosan érzi, mit jelent ez. Legközelebb odamegy, már sokkal kevesebb időt tölt el azal, hogy felfedezze a tigrist ebben az izében, a csíkok végképp hidegen hagyják, figyelmen kívül hagyja a formát s a közepére berajzolja a maga kis krikosz-krakoszt.” (62-63. old.)

Találomra kinyitva a könyvet, ilyen és hasonló történetekre akadva, az olvasó elégedetten sójajt fel: végre, itt van egy igazi, hiteles könyv arról, hogyan rajzolnak a gyerekek – egy pedagógus tollából, aki – a képességkutatókkal ellentétben – napról napra, állandóan látja és értékeli a vizuális alkotóképesség folyamatát. A gyermekek ábrázoló képességének fejlődéséről évtizedek óta csak cikkeket, módszertani jegyzeteket fejezeteit olvashatjuk. Kevés az olyan munka is, amely segít az óvónőnek abban, hogyan oldja meg a vizuális ábrázolóképesztésének feladatit anélkül, hogy gátat vetne az alkotó képesség kibontakozásának. Balázsné Szűcs Judit könyve egyszerre vállalkozik mindkét feladatra: rajzfejlődési szakmunkát és módszertani útmutatót ír gyakorló pedagógusoknak. A szerző tapasztalt óvónő és érzékeny megfigyelő, stílusa rokonszenvesen érzelmegazdag, az illusztrációk bőségesek – a könyv kezdetben lelkes olvasója mégis némi hiányérzettel teszi le a könyvet. Az ok: a választott műfaj, amelynek megfelelni nagyon nehéz. Igen kevesen rendelkeznek azzal a kettős szakértelemmel, amely a képességkutatások summázására és foglalkozásvezetési módszerek kidolgozására egyaránt alkalmas. A szerző korszerű, gyermekközpontú és hatékony pedagógiát közvetít – sajnos igen röviden, mert fő témájául egy tudományos ötlet kibontását választotta.

Az ötlet: Piaget szimbólumképzési szakaszainak azonosítása a gyermeki rajzfejlődés állomásaival. Az alapgondolat: az ifjú ábrázoló egyre ügyesebben utánozza a környezetében látott vizuális jeleket, s ezekből egyre bonyolultabb, változatosabb sémákat rak össze. A csúcst: a „valóság-hű” ábrázolás, amelynek szintjére a kisiskolások közül többen, de néhányan az óvodások közül is eljutnak. A szerző csupa nagy betűvel emeli ki: „Az ábrázolás alapvető szerepe tehát az, hogy a tárgyi világ feldolgozásában, megismerésében, megértésében és újraalkotásában segítse a gyereket! Ebbe a tárgyi világba – szinte első helyen – beletartozik az ember is, a maga testiségével, külső megjelenési formáival.” (21. old.) A vizuális képességkutatás kortárs szakirodalmának a recenzens által ismert része nem osztja ezt az elképzelést. A rajzfejlődés „lineáris” elmélete – amely szerint a kisgyermek először képtelen leképezni, amit lát és amit tud, majd egyre ügyesebben közelíti meg a „valóságot” cáfolatául már a hatvanas években olyan kutatásokat végeztek amelyek szerint a gyermek sokkal differenciáltabban képes ábrázolni, mint ahogyan – akar. Claire Colomb képkiegészítései próbái, (1) Howard Gardner „diktálásos” módszere (2), Jacqueline Goodnow megadott elemekből építendő testséma-kísérletei (3) mind azt igazolták, hogy a kisgyermek különösebb probléma nélkül képes órák alatt rajzfejlődési korszakokat „ugrani” anélkül, hogy intellektuálisan érettebb lenne. Azért rajzol mégis a maga módján – melyet éppolyan „jogosan” lehet primitívnek, kezdetlegesnek nevezni, mint egy gesztusfestményt vagy minimal art alkotást – mert számára az adott

ábrázolás kielégítő. A „fejláb” emberke feje egyben a teste is, azért, mert az ifjú alkotónak éppen ennyi differenciáltság kell ahhoz, hogy embernek lássa és becsülje saját művét.

A saját rajzzal való elégedetlenség, a részletgazdag, perspektivikus ábrázolás iránti vágy normális esetben – ha a felnőttek nem értékelik túl az ilyen alkotásokat – a kisiskolás kor közepén, 8 – 9 évesen érkezik el. ekkor új médium kell, vagy többlet-tudás: kezdetét veheti a vizuális nevelés mellett, illetve, jó esetben ennek részeként, a rajztanítás is. E sorok írója Rudolf Arnheimmel ért egyet:

„Egyesek például azt állították, hogy a gyermekek technikailag képtelenek az észleleteik reprodukálására. Ahogyan képtelenek puskával beletalálni a céltábla közepébe, mivel nem rendelkeznek a felnőtt mesterlövész összpontosítási képességével és biztos kezével, ugyanúgy nincsenek meg szemükben és kezükben az a képesség sem, hogy ceruzával és ecsettel találják meg a megfelelő vonalat. Mármost annyi igaz, hogy a kisgyermekek rajzai elégtelen motorikus kontrollt mutatnak. Vonalaik olykor tétova kacskaringókban haladnak, és nem pontosan a megfelelő helyen találkoznak. Az esetek nagy részében azonban elég pontosak ahhoz, hogy jelezzék, milyen típusú a rajz, különösen ha sok ilyesféle rajzot összevetünk. Ráadásul még egy viszonylag korai időszakban a vonások előbbi bizonytalansága olyan méretű pontossággá válik, ami több, mint elegendő ahhoz, hogy megmutassa, mit akar csinálni a gyermek. (...) Más teoretikusok azt állították, hogy a gyermekek azért rajzolnak egyenes vonalakat, köröket és ellipsziseket, mivel ezeket az egyszerű alakzatokat viszonylag könnyű megrajzolni. Ez tökéletesen igaz, de ebből még mindig nem ismerjük meg azokat a tudatfolyamatokat, amelyek révén a gyermekek a komplex tárgyakat olyan geometriai alakzatokkal azonosítják, amelyeket nem lehet a komplex tárgyak leegyszerűsített vetületi képeként értelmezni. (...) A gyermekek sok felnőttet megszágyenítő élességgel tudnak megfigyelni dolgokat. (...) Az igaz, hogy a gyermek, ha arra kéri, hogy rajzolja le az apját, egy bizonyos életkoron alul nemigen törődik a modellként előtte álló emberrel. Ez a magatartás azonban nem azt bizonyítja, hogy a gyermek nem akarja vagy tudja megfigyelni a környezetét. Azért nem törődik a modellel, mert ahhoz, amit ő egy ember megfelelő ábrázolásának tart, friss információ nem szükséges és nem is használható.” (4) kiemelések tőlem, K.A.)

Az idézett képességkutatásokra alapozott véleményem szerint Piaget szimbólumképzési szakaszai nem használhatók a kisgyermekkorai ábrázolóképeség megmagyarázására, mert a vizuális közlés alapvetően más utat jár be. Székácsné Vida Mária egyik, az óvodai rajzpedagógiát alapvetően befolyásoló munkájának címébe foglalja ezt az utat. „A firkától a személyes kapcsolatok kialakulásáig”. A képi közlés a kisgyermekkor minden szakaszában komplett és kielégítő – az alkotó szándéka szerint változó céllal: nyomhagyás, jelalkotás, kifejezés, s csak legvégül, az iskoláskorban leképezés, ábrázolás. A korai rajzfejlődéelméletekben alkalmazott kifejezések: „tökéletlen realizmus”, „realizmus előtti szakasz”, „presematikus szakasz” a gyermekrajzfejlődést a realizmus felé törekvés útjaként ragadták meg – akárcsak kortársaik, az „evolucionista” művészettörténészek a képzőművészet történetét. A korszerű kutatási módszerek mindkét területen elvetették a fejlődés fogalmát, és árnyaltan kifejtették a változás szakaszait. Balázsne Szűcs Judit munkájának azok a részei, amelyekben a vizuális képesség leírására vállalkozik, tájékoztatanságról árulkodnak.

Az irodalomjegyzék – amelyben persze csak a magyar nyelven hozzáférhető munkákat kerestük – szomorúan hiányos. Nemcsak Székácsné Vida Mária, a művészből lett kitűnő pszichológus sokat idézett alapművei maradtak ki belőle (5), de vagy Szappanos István kimondottan az óvónőknek szóló írásai is. (6) Mérei Ferenc és V. Binét Ágnes Gyermeklélektanának rajzfejlődési részletei szintén gazdagíthaták volna a szerző gondolatait. Nem találunk hivatkozást a bírált módszertani elképzelésekre sem.

A könyvet mindezek ellenére őszintén ajánlom mindenkinek, aki a kisgyerekekről és rajzaikról többet akar tudni. A szerző ugyanis kiapadhatatlan forrása a nagyszerű történeteknek rajzokról és élményekről, amelyekből rajzok születtek. Személyében olyan toleráns, szeretetteli és remek intuícióval rendelkező pedagógust ismerhetünk meg, aki mintát adhat arra is, hogyan oldjuk meg az ábrázoló foglalkozásokon adódó problémákat. Nélkülözhetetlennek, bátorítandónak tartja a firkálást, elveti az előregyártott formák, minták használatát, és elítéli az „óvodai rajzi stílus” erőszakos kialakítását: a csinos, rendezett rajzocskák, kézimunkák gyártására alapuló, szülőboldogító rajzpedagógiát. Fontos felismerése, hogy a gyerekek 3-6 éves kor között a legtöbbet egymástól tanulják – bár valószínűleg akadnak, akik vitatják majd, érdemes-e a legügyesebb gyerekek rajzait ilyen

határozottan és direkt módon mintául kínálni a csoportnak. (82. old.) A könyv kimagaslóan legjobb fejezete az V., „Néhány gyakorlati probléma lehetséges megoldására tett javaslatok” című, amelyben egy korszerű óvodáskori vizuális nevelési program körvonalai bontakoznak ki. Ha a könyvben kevesebb lenne a „tudományoskodás” és több szó esne a módszerekről, ötletekről, a gyermekmunkák elemzéséről, az óvodai vizuális nevelés hiánypótló munkáját üdvözölhetnénk. Remélem, Balázsné Szűcs Judit hamarosan újra tolat fog, és megírja nekünk ezt a könyvet.

JEGYZET

- (1) *Claire Golomb: The Child's Creation of a Pictorial World.* University of California Press: Berkeley, 1993 3-6 éves gyerekek sikeresen egészítik ki részletes arc-ábrázolással egy fejet reprezentáló körben elhelyezett, az orrot vagy az egyik szemet jelképező sémát.
- (2) *Howard Gardner: Artful Scribbles.* Basic Books: New York, 1980. Kezdetleges emberfigurát rajzoló kisgyerekek készségesen és helyesen megrajzolják a „hiányzó” testrészeket, ha erre kéri őket. Később azonban visszatérnek saját – számukra kielégítő – emberábrázolásukhoz.
- (3) *Jacqueline Goodnow: Children Drawing.* Harvard University Press: Cambridge, 1977. Előre elkészített, a testformákra emlékeztető elemekből a kisgyermek a valóságnak megfelelő, arányos és minden részletet tartalmazó emberfigurát állítanak össze már akkor is, mikor hasonlót még nem rajzolnak. A „tökéletlen” rajz tehát nem az emberi testről alkotott hibás, hiányos képzet terméke.
- (4) *Rudolf Arnheim: A vizuális élmény – Az alkotó látás pszichológiája.* Gondolat: Budapest, 1979. IV. fejezet: Formafejlődés. 183-243. old. Az idézetek a 184. és a 185. oldalról valók.
- (5) Ezek listája a szerző tanulmánygyűjteményében: *Székácsné Vida Mária: A művészeti nevelés hatásrendszere.* Akadémiai Kiadó: Budapest, 1982
- (6) Pl.: *Szappanos István: Rajzolás, festés tárgyalakítás.* Tankönyvkiadó: 1983.
Balázsné Szűcs Judit: *Miből lesz a cserebogár?* Alex-typo, Budapest, 1992.

KÁRPÁTI ANDREA

Hetvenkét kicsi írás az alámerülő világról

Kérem azokat, akik bármilyen módon (dallal, fényképpel, élőszóval, műszaki rajzzal vagy csak egyszerű, hétköznapi szomorúsággal) segíteni tudnak a főváros külső kerületeiben a hatvanas évek első felében nyaranta megjelenő jégszállító autó rekonstrukciójában, jelentkezzenek az Iskolakultúra szerkesztőségében.

Én például arra emlékszem, hogy a zárt rakterű teherautó (Csepel? GAZ?) sok kisebb rekeszre oszlott, egy-egy rekesz külön ajtó kinyitásával vált hozzáférhetővé, a jeges néha tévedett, melyik rekesz üres már, s melyikben van még jég, s ilyenkor, ha ugyanis üres kreclit tárt fel, mindig történt valami. Zavar a jeges tévedése okán? Tréfa arról, hogy a jég is elfogyott? (Akkoriban szinte mindig minden elfogyott.) Ingerültség, mert elhúzódik az utcai üzletkötés, mert rég kiengedett már a szombati töltött káposzta, mert csak lehúzta a rántást anyám a lángtól, a gáz pedig ég, öcsém pedig csak úgy, ott a kishálóban? Szóval kinyílt úgy reggel kilenc tájban az ajtó, a körülállókat hűvösség csapta meg, kezükben vödör, apró, egy-tíz, vagy kettő-húsz aszerint, hogy kellett-e a jégszekrénybe két rúd jég, vagy ma elég lesz egy is. Várakozás. Feltűnik a jegesautó. A doboz, a raktér, e tíz-tizenkét, egyenként 8-10 rúd jég befogadására alkalmas, belül vélhetőleg alumíniumlemezzel borított rekeszt magába foglaló tartály fehér volt. Persze lepattogzott a festék – akkoriban mindenhol, mindenről lepattogzott a festék, a vakolat és minden, ami egyáltalán képes pattogzani, ám a *vasalás*, az egyes rekeszeket egymástól elválasztó oldalle-